

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.27>

**KARNO-PRAWNA ANALIZA KWALIFIKUJĄCYCH OZNAK
FAŁSZOWANIA DOKUMENTÓW, KTÓRE SĄ SKŁADANE
W CELU PRZEPROWADZENIA REJESTRACJI PAŃSTWOWEJ OSOBY PRAWNEJ
I OSÓB FIZYCZNYCH-PRZEDSIĘBIORCÓW**

Oleksii Nesterenko

aspirant studiów doktoranckich i podyplomowych

Dnipropetrowskiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Dniepr, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0006-1504-9853

e-mail: o_nesterenko@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono analizie kryminalnej i prawnej kwalifikujących oznak fałszowania dokumentów, które są składane w celu przeprowadzenia rejestracji państwowej osoby prawnej i osób fizycznych-przedsiębiorców. W ramach analizy ujawniono treść i istotę powtarzalności czynu, popełnienie czynu w drodze wstępnej zмовы przez grupę osób oraz popełnienie czynu przez urzędnika z wykorzystaniem jego stanowiska służbowego, biorąc pod uwagę podstawowe przepisy prawa karnego i praktyki sądowego rozpatrywania spraw karnych na podstawie art. 205-1 Kodeksu Karnego Ukrainy „Fałszerstwo dokumentów, które są składane w celu przeprowadzenia rejestracji państwowej osoby prawnej i osób fizycznych-przedsiębiorców”. Zwraca się uwagę na znaczenie karno-prawne powyższych cech kwalifikacyjnych dla prawidłowej i dokładnej kwalifikacji tego czynu niebezpiecznego społecznie.

Słowa kluczowe: fałszowanie dokumentów, rejestracja państwowa, powtórzenie, wstępna zмова grupy osób, osoba służbowa, stanowisko służbowe.

**CRIMINAL-LEGAL ANALYSIS OF THE QUALIFICATION MARKS
OF FAKING THE DOCUMENTS SUBMITTED FOR THE CONDUCT
OF THE STATE REGISTRATION OF ORIGINAL-TREATMENT-ORDER**

Oleksii Nesterenko

postgraduate and postgraduate studies

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0006-1504-9853

e-mail: o_nesterenko@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the criminal law analysis of the qualifying features of forgery of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs. The analysis reveals the content and nature of the repeated acts, pre-conspiracy by a group of persons and committing actions by an official using his or her official position in view of the main provisions of the criminal legislation of Ukraine and the practice of judicial review of criminal cases under Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine «Falsification of Documents Filed for State Registration of Legal Entity and Individual Entrepreneurs». Attention is drawn to the criminal-law significance of the above qualifying features for the correct and accurate qualification of a socially dangerous act.

Key words: forgery of documents, state registration, repetition, preliminary conspiracy of a group of persons, official, official position.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК
ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ
ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ**

Олексій Нестеренко

аспірант докторантури та аспірантури

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0009-0006-1504-9853

e-mail: o_nesterenko@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено кримінально-правовому аналізу кваліфікуючих ознак підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців. В межах аналізу розкривається зміст та сутність повторності діяння, вчинення дій за попередньою змовою групою осіб та вчинення дій службовою особою з використанням свого службового становища з огляду на основні положення кримінального законодавства України та практики судових розглядів кримінальних впроваджень за ст. 205-1 Кримінального кодексу України «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців». Наголошується увага на кримінально-правовому значенні вищезазначених кваліфікуючих ознак для правильної і точної кваліфікації даного суспільно небезпечного діяння.

Ключові слова: підроблення документів, державна реєстрація, повторність, попередня змова групи осіб, службова особа, службове становище.

Постановка проблеми. Захист економічних інтересів суспільства (як держави так і окремої особи) є одним з пріоритетних завдань правової системи України. В ст. 13 Конституції України наголошується на тому, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки (Конституція України, 1996). При цьому, в правовому просторі України, достатньо інструментарія для досягнення цього завдання і забезпечення належного захисту вищезазначених інтересів та прав особи. Одним з таких заходів виступає кримінально-правова охорона суспільних відносин взагалі і відносин у сфері господарської діяльності конкретно, шляхом застосування положень Кримінального кодексу України (*далі – КК України*).

Кримінальний закон України бере під свою охорону певну сукупність суспільних відносин, які регулюють в українському суспільстві сферу господарської діяльності. Серед цієї сукупності мають власне місце і суспільні відносини, що регулюють законодавчо закріплений порядок державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [2, с. 160].

В жовтні 2013 року КК України було доповнено кримінально-правовою нормою (набрала чинності лише в березні 2014 року), що встановлювала відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205-1 КК України) [3]. Протягом періоду її дії (2014-2018 рр.), правоохоронними органами було обліковано в 2014 році 24 кримінальних правопорушення відповідно до ст. 205-1 КК України, а вже в 2018 році – 269 порушень кримінального закону [4]. Іншими словами, з одного боку дана кримінально-правова норма, в певній мірі, є новелою кримінального законодавства України, а з іншого – постійне збільшення облікованих кримінальних правопорушень потребує і надає відповідну можливість реалізації детального аналізу її положень з опорою на вже існуючу судову практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження загально-теоретичних проблем кваліфікації злочинів в українській та світовій правовій науці займалась суттєва плеяда відомих правознавців. Серед яких почесне місце займають Е. В. Благоев, Л. Д. Гаухман, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, М. Й. Коржанський, В. Н. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, Б. О. Куринов, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, М. І. Панов, Є. О. Письменський, С. А. Тарарухин тощо.

Щодо питань кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності свій вагомий внесок зробили П. П. Андрушко, Л. П. Брич, Н. О. Гуророва, О. М. Готін, О. О. Дудоров тощо.

Але, одночасно з цим, проблема кримінально-правового дослідження кваліфікації суспільно небезпечних діянь, пов'язаних з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, в українській правовій науці не отримало свого належного відображення.

Метою наукової статті є з'ясування змісту та сутності кваліфікуючих ознак підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців шляхом проведення відповідного кримінально-правового аналізу.

Викладання основного матеріалу. Особливість конструктивної побудови ст. 205-1 КК України «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців» полягає в тому, що законодавець передбачив в ній наявність певного кола кваліфікуючих ознак. Іншими словами, ст. 205-1 КК України містить в собі склад злочину із кваліфікуючими ознаками, тобто з такими, що обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію. До таких кваліфікуючих ознак в ч. 2 ст. 205-1 КК України були віднесені:

- дії, які вчинені повторно;
- дії, які вчинені за попередньою змовою групою осіб;
- дії, які вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Для досягнення поставленої перед нами мети дослідження, необхідно, з позиції теорії кримінального права, а також із врахуванням судової практики, здійснити кримінально-правовий аналіз кожної з вищезазначеної кваліфікуючої ознаки.

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено повторно.

Розпочинаючи аналіз даної кваліфікуючої ознаки вважаємо доречно нагадати про те, що поняття повторності закріплено на нормативно-правовому рівні, а саме в:

- ст. 32 КК України;

– Постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВС України) «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Як наголошує ч. 1 ст. 32 КК України, під повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу [5].

Одночасно з цим, ППВС України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 р. № 7 в п. 3 наголошує на тому, що за змістом статті 32 КК України повторністю злочинів визнається неодноразове вчинення однією і тією ж особою двох або більше злочинів, якщо вони:

- 1) передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України;
- 2) передбачені різними статтями Особливої частини КК України і в статті, за якою кваліфікується наступний злочин, вчинення попереднього злочину зазначено як кваліфікуюча ознака [6].

Таким чином, можливо наголошувати на тому, що повторне підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, буде вважатись нами тоді, коли воно розглядається нами як вчинення двох і більше злочинів, які характеризуються таким суспільно небезпечним діянням.

Так, наприклад, Солом'янський районний суд м. Києва розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження встановив те, що ОСОБА_1 на початку грудня 2014 року зустрілась з невстановленою слідством особою з приводу внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей.

Усвідомлюючи противоправний характер дій, запропонованих їй невстановленою слідством особою, ОСОБА_1, з корисливих спонукань, погодилась на таку пропозицію.

ОСОБА_1, реалізуючи свій злочинний намір, надала копії паспорту та реєстраційний номер облікової картки платника податків невстановленій досудовим слідством особі, яка на підставі цих документів виготовила договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Літтера Скріпта», протокол загальних зборів учасників ТОВ «Літтера Скріпта» та довіреність від імені ОСОБА_1 як керівника ТОВ «Літтера Скріпта» на представлення інтересів ТОВ «Літтера Скріпта».

На час підписання документів ОСОБА_1 розуміла, що вона вносить неправдиві відомості в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації/перереєстрації ТОВ «Літтера Скріпта». Крім того, ОСОБА_1 розуміла той факт, що, будучи призначеною директором та власником підприємства, вона в подальшому до діяльності ТОВ «Літтера Скріпта» не буде мати ніякого відношення, а фінансово-господарською діяльністю з використанням ТОВ «Літтера Скріпта» будуть займатись інші особи.

15.12.2014 року на підставі вищевказаних установчих документів, засвідчених ОСОБА_1, як власником та директором, невстановлена досудовим слідством особа, на підставі довіреності виданої ОСОБА_1 здійснила державну перереєстрацію ТОВ «Літтера Скріпта» у державного реєстратора юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Святошинського району реєстраційної служби Головного управління юстиції у місті Києві та отримала печатку підприємства.

Таким чином, ОСОБА_1 своїми умисними діями здійснила внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 205-1 КК України.

Крім того, обвинувачена ОСОБА_1, в період з грудня 2014 року по березень 2015 року повторно реалізувала аналогічні дії (під час створення ПП НВП «Профбудсервіс», ТОВ «А-Транс Україна», ТОВ «Ворк Індастріал»), що були пов'язані з внесенням в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей.

Таким чином, ОСОБА_1 своїми діями здійснила, внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей, вчинене повторно, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 205-1 КК України [7].

З матеріалів кримінального провадження, ми бачимо що особа протягом 2014–2015 років вчинювала декілька разів суспільно небезпечне діяння, яке передбачає підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Враховуючи той факт, що кваліфікуюча ознака в ч. 2 ст. 205-1 КК України викладена наступним чином: «Ті самі дії, вчинені повторно...», можливо зробити висновок про те, що ми маємо справу з повторністю тотожних злочинів. Як наголошує В. О. Навроцький, тотожні, тобто ті, які збігаються за усіма обов'язковими ознаками злочину [8, с. 347].

Розглядаючи питання кваліфікації повторності тотожних злочинів, Т. А. Денисова зазначала те, що така кваліфікація використовується лише тоді, коли злочини, що входять до повторності, всі є закінченими або всі є замахом чи готуванням до злочину [9, с. 260].

Але, одночасно з цим виникає ряд питань, а саме: чи необхідно враховувати в межах повторності факт наявності чи відсутності у винної особи судимості; як вирішувати питання повторності, якщо винна особа була звільнена від кримінальної відповідальності чи то від покарання; як впливає на визнання повторності стадія на якій зафіксовано вчинення злочину; чи буде визнаватись факт повторності злочину, якщо з винної особи була знята або погашена судимість за попередній злочин.

На всі ці запитання відповідь дана безпосередньо в ППВС України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки». В п. 3 наголошується на тому, що не утворює повторності раніше вчинений злочин, за який особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, засуджено без призначення покарання або зі звільненням від покарання, а також злочин, судимість за який було погашено чи знято. При цьому, стадії вчинених злочинів, а також вчинення злочинів одноособово чи у співучасті на визнання їх вчиненими повторно не впливають [6].

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено за попередньою змовою групою осіб.

В даній кваліфікуючій ознаці мова йде про наявність під час вчинення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, факту існування співучасті і однієї з форм такої співучасті, як група осіб за попередньою домовленістю.

По-перше, дана ознака передбачає існування співучасті, а саме: співучасть у підробленні документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, сприймається нами і КК України як умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Тобто, у вчиненні діяння, яке передбачається в ст. 205-1 КК України, повинні приймати спільну участь два і більше суб'єктів злочину.

По-друге, така співучасть в межах цієї кваліфікуючої ознаки передбачає конкретну форму вираження, а саме – група осіб за попередньою домовленістю. Розуміння змісту цієї форми співучасті закріплено в ч. 2 ст. 28 КК України наступним чином: злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення [5].

Як наголошує М. І. Панов, цій формі співучасті притаманне таке: у вчиненні злочину беруть участь дві чи більше особи, які задовольняють вимогам суб'єкта злочину; між цими особами ще до початку злочину відбулася змова про його спільне вчинення [10, с. 222-223].

Домовитись заздалегідь про спільне вчинення злочину в теорії кримінального права розуміється як таке, що характеризується обоюсторонньою згодою між співучасниками до моменту виконання ними об'єктивної сторони злочину. Тобто, така згода (або домовленість) можлива на початковій стадії злочину, а саме – на стадії готування до злочину. При цьому, час домовленості на кваліфікацію не впливає. Це може бути як задовго до вчинення злочину, так і безпосередньо перед початком реалізації суспільно небезпечного діяння. Така домовленість може існувати в будь-якій формі – або усній, або письмовій, або за допомогою конклюдентних дій тощо.

Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено службовою особою з використанням свого службового становища.

Відповідно до положень КК України, під службовими особами розуміють таку категорію осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК України) [5].

Відштовхуючись від вищезазначеного поняття службової особи, можливо наголосити на її характерних рисах, які притаманні їй одночасно із загальними рисами суб'єкта злочину. До таких рис кримінальний закон і теорія кримінального права відносять:

– тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснення функцій представників влади чи місцевого самоврядування;

– постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій;

– виконують такі функції (організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські) за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Враховуючи той факт, що під час правозастосування тих чи інших норм, а положення КК України в цій ситуації не є виключенням, існує можливість неоднорідного тлумачення положень нормативно-правових актів, Пленум Верховного Суду України надає роз'яснення таких складних питань. Не обійшов своєю увагою він і такі поняття як «представник влади», «організаційно-розпорядчі обов'язки» та «адміністративно-господарські обов'язки».

В п. 1 своєї постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» Верховний Суд України від 26.04.2002 р. № 5 розглянув зміст цих понять. При цьому, він розуміє:

– *представників влади* як працівників державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості;

– *організаційно-розпорядчі обов'язки* як обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо);

– *адміністративно-господарські обов'язки* як обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревизорів та контролерів тощо [11].

Внаслідок чого, під час кваліфікації суспільно небезпечного діяння, яке пов'язано з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців вчинено службовою особою з використанням свого службового становища, правозастосовчим органам потрібно керуватись даною постановою ПВС України в питань встановлення факту наявності службової особи в ситуації, що підлягає кваліфікації. При наявності у особи хоча б однієї з таких ознак дає підстави нам визнавати її як службову.

Крім того, під час встановлення можливості застосувати дану кваліфікуючу ознаку цього складу злочину обов'язково потрібно звернути увагу на діяльність самої службової особи. Як наголошує ч. 2 ст. 205-1 КК України, її суспільно небезпечне діяння повинно бути пов'язано з використанням свого службового становища. Іншими словами, для повної та вірної кваліфікації цієї ситуації необхідно усвідомлювати та розуміти зміст такого явища як службове становище.

Так, Мельник М. І. аналізуючи проблему поняття службового становища, зазначає те, що таке явище повинно передбачати як наявність передбачених законом та іншими нормативно-правовими актами повноважень (прав і обов'язків), так і наявність фактичних можливостей, які надає їй сама посада (її загальновизначаюча вага, важливість, впливовість) [12, с. 1003].

Свого часу, О. С. Володавська, досліджуючи питання зв'язку службової особи із службовим становищем в межах кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг наголошувала на тому, що особа може здійснювати як дії, що безпосередньо входять до кола її службових повноважень, зумовлені покладеними на неї обов'язками з виконання відповідних функцій, так і дії, зумовлені її службовим авторитетом, її зв'язками з іншими службовими особами, можливістю чинити вплив, зумовлений її службовим становищем, на інших службових осіб. При цьому обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є встановлення того, що дії винної особи були зумовлені її службовим становищем та перебували у безпосередньому зв'язку з її службовими повноваженнями, або були зумовлені фактичними можливостями, що безпосередньо походять від службового становища винного, виконуваних функцій і наданих повноважень [13, с. 402–403].

У випадку, коли підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, здійснює особа, яка вже є суб'єктом підприємницької діяльності, необхідно дотримуватись роз'яснень, які надало з цього приводу Міністерство юстиції України. В своєму листі воно наголошує на тому, що він, тобто суб'єкт підприємницької діяльності, може бути визнаний службовою особою (посадовою особою) лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних вище обов'язків. А це можливо у випадку, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності. За таких обставин він набуває організаційно-розпорядчих повноважень стосовно найманих працівників (право ставити перед ними певні завдання, визначати розмір заробітної плати, розпорядок робочого дня, застосовувати дисциплінарні стягнення тощо) [14].

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи викладене вище необхідно наголосити на тому, що кваліфікуючи ознаки, які передбачені в ч. 2 ст. 205-1 КК України, є обов'язковими для встановлення в процесі здійснення кваліфікації суспільно небезпечного діяння пов'язаного з підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців. Кримінально-правовий зміст таких понять як повторність вчинення злочину, група осіб за попередньою домовленістю, службова особа та службове становище створюють ті критерії, які дають можливість розмежувати суспільно небезпечні діяння як в межах самого складу злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, так і в межах кваліфікації інших складів злочину КК України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Нестеренко О.М. До проблеми визначення змісту об'єкта підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб–підприємців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 157–160. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/43.pdf
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 10.10.2013 № 642-VII.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма № 1): статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <http://https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
6. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 7.
7. Вирок суду № 760/10749/15-к від 22.06.2015 р. винесений Солом'янським районним судом м. Києва: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45836567>
8. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Хрінком Інтер, 2006. 704 с.
9. Денисова Т. А. Повторність, сукупність і рецидив // Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб./за заг. ред. О.М. Литвинова; А.М. Ященко, В.Б. Харченко, О.О. Житний та ін. Харків: Право, 2019. Тема 13. С. 245–268.
10. Панов М. І. Співучасть у злочині. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник/за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація; Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2010. Розділ 12. С. 206–238.
11. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., перероб. та допов.: за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.
13. Володавська О.С. Кваліфікація злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг // Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України : навч. посіб.; за заг. ред. О.М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Константа, 2017. С. 402–426.
14. Щодо надання офіційних роз'яснень законодавства: лист Міністерства юстиції України від 03.11.2006 р. № 22-48-548.